

STANOVSKA IDEJA IN UREDITEV DRUŽBE

I

Stanovska misel je imela za katoliško sociologijo od nekdaj velik pomen. To je naravno že zaradi običajnega organičnega pojmovanja družbe, ki ga srečujemo do mala pri vseh krščanskih sociologih. Deloma pa je v katoliških vrstah buditel smisel za stanovsko idejo tudi spomin na srednjeveško stanovsko družabno ureditev, ki je krščanskim idealom vsaj v osnovi dobro ustrezala in služila.

V novejšem času se je stanovska ideja v katoliških vrstah izživljala pred vsem kot načelo stanovske vzajemnosti. To načelo so posebe naglašali nasproti marksističnemu nauku o razrednem boju.

Globlje pa stanovske ideje v novejšem času večinoma niso zajeli in je niso poskušali dosledno uveljaviti. Nasprotno, ko smo n. pr. pri nas takoj prva leta po vojski hoteli, naj bi se naša politična organizacija izvedla po stanovih, se je pojavil proti temu odločen odpor, češ da bi to pomenilo resno nevarnost za njeno enotnost.

Znova je postavil stanovsko idejo v ospredje papež Pij XI. s svojo znamenito socialno okrožnico »Quadragesimo anno«. Po tej okrožnici se je namreč deloma pod pritiskom težkih prilik našega časa, deloma zaradi krščanstvu neprijaznih protidemokratičnih pokretov naše dobe (fašizem, nemški narodni socializem) naenkrat osredotočilo tako rekoč vse zanimanje katoliške sociologije in katoliških organizatorjev okrog stanovske ideje. Da, še več, tudi krščanstvu neprijazni krogi, ki se bavijo s sodobnim socialnim vprašanjem, so se pričeli zanimati za stanovsko ureditev družbe.

Tako vidimo, da danes vse vprek pišejo in razpravljajo o neki novi, stanovski državi in družbi. Razni podrobni načrti o tem novem družabnem redu rastejo kot gobe po dežju. Vse vprek hitijo in tekmujejo, kdo bo prej in bolje zasnoval in po možnosti do vseh podrobnosti natanko določil, kako naj bi bila ta nova stanovska družba urejena in organizirana.

Seveda je ob takem, v bistvu le bolj prigodniškem obravnavanju tako silno zapletenih in v en sam nedeljiv problem zamotanih družabnih vprašanj razumljivo, da se skoraj nihče ne poglubi v bistvo celotnega problema. Tako vidimo, da vlada med temi novimi propagatorji stanovske ideje celo v osnovnih vprašanjih le prevečkrat velika nejasnost in zmeda. Niti pojma stan, ki je za to novo ureditev družbe vendar prva in najvažnejša osnova, niso povečini ne prav dognali in razčistili. Zato pa tudi ne znajo in ne morejo prav odtehtati in odmeriti resničnega pomena stanovske ideje. Namesto tega jo

nekritično nategujejo tudi na družabne probleme in vprašanja, ki nimajo ž njo v resnici prav nič skupnega.

Tako smo danes, ne samo pri nas, temveč tudi drugod po svetu na najboljšem potu, da se nam bo stanovska ideja, še preden ji bomo dobro pripomogli do veljave, izmaličila ter se spremenila v prazno geslo brez jasne in določene vsebine, pa zato tudi brez prave življenjske sile.

Če se hočemo tej nevarnosti izogniti, moramo torej nekoliko globlje pogledati, v čem je prav za prav glavni organizatorični problem naše dobe, in kakšna vloga je pri tem po naravi odmerjena stanovski ideji. Potem šele bomo lahko razumno govorili o preureditvi sodobne države in družbe vobče, potem šele bomo lahko zares osnovano in utemeljeno sodili o pomenu stanovske ideje za to novo ureditev.

II

Ena najbolj značilnih potez družabnega življenja je, da ne teče in se ne razvija enakomerno, temveč niha iz ene skrajnosti v drugo. To nam potrjuje zgodovina vseh časov, prav posebno pa nam to kaže novejša doba s svojimi eskremističnimi strujami. Demokratični in nacionalistični pokret 19. stoletja, marksistični socializem in komunizem predvojne kapitalistične dobe pa boljše vizem, fašizem in nemški narodni socializem najnovejšega časa so sami zgovorni zgledi za to. Vse te struje in vsi ti pokreti so nastali kot reakcija proti hibam in napakam prevladujočih nazorov in idej ter na njih slonečega družabnega reda.

Tako se da zlasti tudi moderni demokratični pokret, ki se je po veliki francoski revoluciji tako naglo razširil po Evropi, razumeti predvsem le kot izraz odpora proti nevšečnim in največkrat tudi skrajno krivičnim vezem srednjeveškega fevdalizma in cehovstva. Življenje se je namreč tekom stoletij v mnogoterih pogledih razvilo in je napredovalo, stari fevdalni in cehovski red z vsemi svojimi neenakostmi, predpravicami in ovirami pa je ostal trd, negibčen in okoren, dokler ga niso ljudje v revolucionarnem zaletu enostavno strli in pomandrali v prah, da ni ostala od njega niti najbolj borna sled.

Z veliko francosko revolucijo so v javnem življenju prevladala gesla svobode, enakosti in ljudske suverenosti. Ta gesla so namreč najbolj nazorno in točno izražala tisto, kar je ljudi prej težilo, oziroma kar so si z revolucijo novega priborili. Demokracija je pomenila negacijo vseh političnih in vobče socialnih razlik ter zato tudi negacijo vseh tistih družabnih skupin (zlasti plemstva, višje duhovščine, cehov itd.), ki so v dotedanjem političnem življenju imele kako vidnejšo in vplivnejšo vlogo. Priznavala je samo eno družabno skupino in jo vpoštevala, to je ljud-

stvo, obstoječe iz samih svobodnih in politično povsem enakopravnih državljanov. Temu, tako uniformiranemu ljudstvu je demokracija priznavala suverenost, to se pravi pravico najvišje, v vsem odločujoče volje in moči.

Demokratsko ljudstvo je bilo po tej ideologiji le nekaka vsota svobodnih in enakopravnih državljanov. Razne druge socialne skupine pri tem skoraj niso prihajale v poštev. Pojem ljudstva je imel v dobi porajajoče se demokracije skoraj izključno političen smisel. Takrat je namreč šlo predvsem le za politično enakopravnost, za politično demokracijo. V njej so ljudje videli najboljšo rešitev tudi vseh drugih javnih, bodisi kulturnih, bodisi gospodarskih in socialnih problemov.

V današnjih zamotanih gospodarskih in socialnih prilikah pa nekdanjega demokratskega ljudstva, obstoječega iz zgolj svobodnih in enakopravnih državljanov skoraj ne vidimo več. Živi sicer še vedno, toda v vsakdanje življenje in njegove probleme posega le razmeroma redko. Če izvzamemo nekatera vprašanja zunanje politike in pa postanek in organizacijo novih držav, moramo reči, da je ljudstvo v prvotnem demokratskem, zgolj političnem smislu stopilo skoraj popolnoma v ozadje.

V areni javnega življenja so — kakor sem pokazal že svoj čas v razpravi »Križa moderne demokracije?« (Čas 1927) — prevzeli njegovo mesto in vlogo pristaši različnih kulturnih, oziroma vobče svetovnih naziranj, predvsem pa različne socialne skupine, n. pr. stanovalci (delavci, kmetje, obrtniki, trgovci, industrijci, uradništvo itd.) in sloji (proletarci in kapitalisti). Ti tekmujejo med seboj, ti se borijo drug proti drugemu ter skušajo uveljaviti vsak svoje težnje in braniti svoje interese.

Pa ne samo to, da se ljudje ne ločijo več v različne tabore toliko po političnih kot po kulturnih in zlasti še po gospodarskih in socialnih vidikih. Ta cepitev sega baš v najbolj aktualnih zadevah še mnogo dalje. Eden in isti človek pripada namreč hkrati različnim družabnim skupinam. Istočasno, ko sem državljan naše države, sem obenem Slovenec in Ljubljčan, hkrati pa sem tudi še katolik, inteligent itd. Kot Slovenec spadam (politično) skupaj tudi s pripadniki drugih naziranj, stanov itd., kot katoličan imam svoje tovariše in somišljenike tudi izven Slovenije in celo izven države. Kot inteligent zopet pripadam samo eni skupini, delu slovenskega naroda, imam pa v vsej državi in onstran njenih meja tovariše, s katerimi me družijo enaki pogledi in enaki interesi.

Tako stopa na mesto prejšnjega, skoraj enovitega demokratskega ljudstva v današnjem življenju cela vrsta vse vprek med seboj prepletenih družabnih skupin, ki imajo vsaka svoj posebni pomen in tudi svoje posebne težnje.

S tem seveda nočem reči, kakor da bi demokratsko ljudstvo v prejšnjih časih ne bilo prav tako ali vsaj podobno sestavljeno kot je

danes. Gre le za to, da so bila prej aktualna in pereča v prvi vrsti le osnovna politična vprašanja, ki so se tikala vseh ljudi enako; danes pa gre za celo vrsto različnih, mnogokrat tudi križajočih se in nasprotujočih si kulturnih, gospodarskih in socialnih skupin oziroma njihovih interesov in vidikov. Skratka, aktualna kulturna, zlasti pa gospodarska in socialna struktura modernega ljudstva je bistveno drugačna od prejšnjega demokratičnega pojma o ljudstvu.

Odtod tudi izvira, da demokratični parlament, izvoljen na osnovi splošne in enake volivne pravice, danes ni in ne more biti nič več veren tolmač ljudskih potreb, želja in teženj. Kajti ravno s pogledom na aktualne družabne zadeve in vprašanja ni med demokratičnim parlamentom in sodobnim ljudstvom nikake prave podobnosti, kaj še prave skladnosti.

V tej naravni in neizogibni neskladnosti demokratičnega parlamenta ter aktualne gospodarske in socialne strukture ljudstva tiči jedro, prvi in glavni vzrok zla, ki je združeno z modernim parlamentarnim sistemom. Moderni demokratični parlament je zgolj politična ustanova, je organ zgolj političnega ljudstva. Odtod vsa njegova nesposobnost in nedelavnost v gospodarskih in socialnih zadevah.

Temu se pridružujejo kajpak še nekatere vnanje, organizatorične ali, če hočemo, tehnične okolnosti modernega demokratičnega parlamentarizma, ki tudi povzročajo, da ne more dobro izpolniti svoje naloge. V tej vrsti naj omenim predvsem to, da je po demokratičnem pojmovanju vsak poslanec zmožen o vsem razpravljati in odločati. Radi tega se za zakone s posameznih važnejših področij ne izbirajo vedno isti, najsposobnejši ljudje, temveč se brez posebnega ozira na to voli za vsak zakonski načrt ad hoc poseben odbor. Posledica tega je, da ni v zakonodaji nikake doslednosti in da se morajo strokovni razlogi pri razpravi umakniti zgolj političnim, oziroma bolj točno strankarsko političnim vidikom. Jasno je namreč, da presoja profesionalni politik vsako stvar s političnega in ne s strokovnega vidika. Veliko zla povzroča tudi prevelika odvisnost vlad od slučajne večine v parlamentu. Posledica tega je, da se v demokratičnih državah potroši največ energije za to, da se vlada obdrži, oziroma za to, da jo vržejo. Še to naj omenim, da je proporcionalni položaj v tem pogledu le še poslabšal.

Šele vse te napake in težave moderne demokracije in njenega parlamentarizma nam kažejo, kje tiči pravi vzrok, da je demokratična ureditev držav izgubila nekdanjo veljavo in so se namesto nje pojavile nove ideje in nove struje, ki urejajo državo po drugih vidikih in na drugih osnovah. Tu, v teh napakah tiči tudi glavni vzrok, da je v najnovejšem času stanovska ideja tako močno stopila v ospredje.

III

Kaj naj torej sodimo o tem, da treba sodobno družbo preurediti v stanovskem smislu, v skladu s stanovsko idejo?

Eno je na podlagi tega, kar smo pravkar videli, takoj jasno. Gotovo je, da pomeni stan oziroma da pomenijo vsi najrazličnejši stanovi vobče važen element, ki ga pri organizaciji in ureditvi družbe ne smemo omalovaževati ali ga celo popolnoma prezirati.

To, da se ljudje ločijo po stanovih v kmete, delavce, obrtnike, trgovce, industrijce, uradnike itd., ni morda le nekaj slučajnega in brezpomembnega, temveč je to velepomemben družabni pojav, ki ga je treba v polni meri uvaževati. Posebno danes, ko stoje v ospredju javnega življenja predvsem različna gospodarska in socialna vprašanja, si brez primerne uvaževanja in sodelovanja organiziranih stanov vsaj kolikor toliko pravičnega in zadovoljivega družabnega reda niti misliti ne moremo. V tem ravno je bila ena glavnih napak moderne demokracije, da je stanovsko grupacijo prebivalstva zanemarila in je sploh ni prav upoštevala.

Vendar bi bilo napačno, ako bi kdo iz tega sklepal, kakor da naj stanovska misel demokratično idejo kar enostavno nadomesti, naj stopi na mesto prejšnje, demokratične organizacije na vsej črti nova, stanovska družabna ureditev, stanovska država oziroma družba. Tako gledanje in mišljenje bi bilo prenačljeno in stvarno povsem neosnovano. To bi bil enostaven beg iz ene skrajnosti v drugo, nasprotno.

Pomisliti je namreč treba, da je dosledna ureditev vse družbe po stanovih nemogoča, da je to pravi nesmisel. Kljub važnosti, ki jo imajo stanovi za družabno življenje in njegovo ureditev, je vendar očito, da obstajajo poleg stanov tudi še druge, prav tako važne in neredko še važnejše družabne skupine, ki jih pri organizaciji družbe tudi ne smemo prezreti in omalovaževati.

Naj omenim tu samo glavne politične korporacije, občino, deželo in državo, za tem cerkev, različne narodnostne in tudi kulturne skupine (zlasti v narodno mešanih državah), posamezne važnejše gospodarske, zlasti industrijske panoge itd. Vse to so same pomembne družabne skupine, ki se po stanovih sploh ne dajo dobro organizirati, kaj še, da bi zgolj stanovska ureditev družbe zajela vse njihove družabne interese in funkcije ter jih primerno uvaževala. To, da je kdo n. pr. Slovenec, Jugoslovan, Ljubljčan, katoličan, so same socialno pomembne okolnosti, ki pa nimajo s stanovsko pripadnostjo ljudi prav za prav nikake zveze. Zato ne more v teh stvareh nikaka stanovska ureditev družbe dati ljudem primerne veljave, jim ne more pripomoči do njihovih pravic.

Iz vsega tega se jasno vidi, da je primerna organizacija najvažnejših stanov in njihova vključitev v celotni družabni organizem sicer velevažna in nujno potrebna, da pa je zgolj stanovska ureditev družbe

enostavno nemogoča. Z eno besedo stanovska ideja ni in ne more biti organizatorična ideja, ki naj bi tvorila osnovo novega družabnega reda vobče. Kdor o čem takem ali podobnem sanja, dokazuje samo, da se ni niti malo poglobil v bistvo sodobnih družabnih neprilik in da ni niti malo doumel njihovih vzrokov.

Pa tudi brez ozira na vse to nam že zdrava pamet pravi, da more veljati kot osnova za ureditev vse družbe edinole kaka taka ideja, ki se da v vsem družabnem življenju dosledno uveljaviti. Stanovska ideja pa očitvidno ni tega zmožna in zaradi tega tudi ni za to primerna. Kajti dosledna ureditev vse družbe zgolj po stanovskem vidiku bi bila prav tako enostranska, kakor je bila enostranska dosedanja demokratična ureditev, ki je človeka uvaževala samo kot državljana, vse druge njegove socialne funkcije in s tem tudi vse druge njegove pravice in interese pa je prezirala.

Če torej hočemo najti ključ in osnovo za novo ureditev družbe, moramo seči dlje preko demokratične in stanovske ideje do tiste osnovne misli, ki je obema skupna. Ta, skupna misel pa se da najkrajše izraziti z besedami: Vsi, poedinci in družabne skupine naj v svojih stvareh sami odločajo in jih sami upravljajo.

Kolikor bolj namreč ljudje napredujejo, zlasti kolikor bolj se zavedajo svoje individualne in socialne pripadnosti k različnim narodnim, kulturnim, gospodarskim, stanovskim, političnim in drugim skupinam ter odtod izvirajoče veljave, toliko bolj zahtevajo zase v vseh teh pogledih pravico, da bi svoje stvari sami po svoje urejali in upravljali. Skratka, kolikor bolj ljudje dozorevajo in zlasti kulturno napredujejo, toliko bolj se hočejo sami vladati in vse svoje stvari sami upravljati.

Tako prihajamo do zaključka, da je tisto obče načelo, na katerem bi lahko zasnovali nov, boljši in pravičnejši družabni red, načelo vsesplošne samovlade oziroma samouprave. Demokracija je temu načelu pripomogla do veljave v političnih vprašanjih, prav umevana stanovska ideja pa daje ljudem pravico samovlade oziroma samouprave v njihovih stanovskih zadevah. Skratka, stanovska ideja pomeni le konkretno aplikacijo občega samoupravnega načela v stanovskih stvareh.

IV

Podroben oris dosledno izvedene samoupravne organizacije vsega družabnega življenja bi seveda daleč presegal okvir te razprave. Tu se nam pojavlja cela vrsta velevažnih in zanimivih vprašanj in problemov, ki so nujen izraz silne pestrosti in vsestranske prepletenosti najrazličnejših elementov in komponent sodobne družbe. Če bi hoteli

vsa ta vprašanja in probleme le v glavnih potezah očrtati, bi morali o vseh važnejših področjih sodobnega družabnega življenja precej obširno razpravljati. To pa je na tem mestu nemogoče. Zato se hočem prav na kratko omejiti tako rekoč le na golo ogrodje zares dosledno samoupravne organizacije vsega javnega življenja.

V osnovnih političnih stvareh, ki se tičejo vseh državljanov enako (n. pr. vsa zakonodaja o izvajanju osnovnih državljanskih pravic in dolžnosti), moramo po samoupravnem načelu imeti vsi državljani enako besedo. To se pravi, v teh stvareh mora veljati običajno demokratično načelo, ker najbolj ustreza zahtevi, da naj v svojih zadevah vsak sam odloča. Praktično sledi iz tega, da je za odločanje v splošnih političnih zadevah tudi po samoupravnem načelu potrebno demokratično, na podlagi splošne in enake volivne pravice voljeno ljudsko zastopstvo. (Edino toliko bi morda kazalo običajni demokratični način volitev izpopolniti, da bi očetje, ki imajo več nedoraslih otrok, prišli pri tem bolj do veljave.)

Kolikor niže pa gremo od države navzdol preko dežela in okrajev do občin, toliko bolj vidimo, da stopajo v teh, ožjih političnih korporacijah prava politična vprašanja v ozadje in da zavzemajo njihovo mesto pred vsem gospodarske in socialne naloge. Zato se mora ljudsko predstavništvo v teh korporacijah v smislu samoupravnega načela sestavljati tudi še po teh vidikih. To se pravi, da mora priti pri tem v poštev tudi še gospodarska in socialna ali recimo kar stanovska struktura njihovega prebivalstva.

V stanovskih zadevah (n. pr. stanovska zakonodaja in uprava stanovskih zadev) morajo v smislu samoupravnega načela imeti odločilno besedo pripadniki vsakega stanu posebe. Pripominjam, da imamo danes pri nas to stanovsko samoupravo v znatni meri že izvedeno. Edino najštevilnejši stan v državi, to je kmečki stan še nima primerne stanovskega zastopstva.

Podobno zahteva samoupravno načelo, da se tudi kulturno in gospodarsko življenje v državi in v okviru ožjih političnih korporacij tako uredi in organizira, da bodo pripadniki poedinih kulturnih (tudi narodnostnih in verskih) ter gospodarskih skupin svoje zadeve sami urejali in upravljali. Posebno važno je v tem pogledu vprašanje narodnostne, verske, prosvetne in zlasti tudi šolske samouprave v občinah, okrajih, deželah in v državi. Na drugi strani pa je ravno tako važno tudi vprašanje samoupravne organizacije poedinih važnejših gospodarskih panog. Zlasti v okviru posameznih dežel, pri nas banovin, pa države kot celote je taka ureditev nujno potrebna. Drugače pa je to v občinah in okrajih. Tu bi bila posebna samoupravna organizacija poedinih gospodarskih panog povečini nepotrebna in bi več škodila kot koristila. (Poljedelstvo, obrt!) Edino samoupravna organizacija posameznih

vrst industrije in veletrgovine mora seči prav doli do posameznih podjetij.

Še to naj omenim, da se gospodarske korporacije glavnih panog industrije in veletrgovine pa stanovska predstavništva ljudi, ki so v teh panogah zaposleni, ne dajo združiti, temveč morajo v smislu samoupravnega načela ločeno obstajati. Praktično se to pravi: delavec mora priti po svojih zastopnikih do besede enkrat kot udeleženec in interesent tiste gospodarske panoge (n. pr. železne industrije), kjer je zaposlen, drugič pa kot delavec brez ozira na to, kje in kaj dela.

Iz teh primerov se jasno vidi, kako površno so zamišljeni vsi tisti načrti, ki hočejo kar enostavno vse gospodarstvo (celo banke!) organizirati na stanovski osnovi. Kaj takega je bilo pač mogoče v srednjeveški obrti, nemogoče pa je to v moderni veleindustriji, kjer je v enem samem podjetju zaposlenih mnogokrat na desettisoče delavcev in uslužbencev najrazličnejših vrst. Kdor meni, da bodo vsi ti, združeni v korporacijo svoje gospodarske panoge, imeli pred očmi »skupno blaginjo cele družbe«, se udaja praznim utopijam. Že to bi bilo zelo tvegano, ako bi kdo pričakoval, da bodo vsi ti mislili v prvi vrsti na skupne interese svoje panoge; še veliko bolj prazno pa je pričakovati, da bi posamezna taka organizirana interesna skupina vobče pozabila na svoje koristi in bi mislila le še na občo korist.

Toda to le mimogrede, zato, da vidimo, kako daleč smo že zašli v snovanju nerealnih, vprav utopičnih programov in načrtov. Tu je streznjenje nujno potrebno, drugače bomo kljub vsej dobri volji povzročili več škode kot pa bomo koristili.

V

Z vsem tem, kar sem dosedaj povedal, pa vprašanje o dosledno samoupravni organizaciji vsega javnega življenja še ni rešeno. Izvesti samoupravno organizacijo vseh poedinih važnejših področij in skupin v sodobni družbi, počenši od najmanjše teritorialne upravne enote navzgor do države ali pa obratno, ni tako težko. Mnogo težje je urediti medsebojno razmerje vseh teh najrazličnejših kulturnih, gospodarskih, stanovskih in političnih samoupravnih korporacij, tako da bo končni rezultat tega reorganiziranja sodobne družbe popolnejša obča blaginja, ne pa dobro organiziran boj vseh proti vsem.

Ena, dozdevno najbolj samoupravna rešitev tega problema bi bila, da bi se vrhovne korporacije v državi in deželah v vseh zadevah, ki presegajo njihovo interesno sfero, med seboj sporazumevale in sporazumno odločale. Za primer, da ne bi prišlo do sporazuma, pa bi bilo treba zamisliti primeren skupni forum, kjer bi odločala večina, tako nekako, kakor je to urejeno v državah, ki imajo po dve koordinirani (enakopravni) zbornici.

Če se spomnimo na celo vrsto različnih vrhovnih korporacij, ki bi po samoupravnem načelu v državi in v deželah nastale, je takoj jasno, da je ta način iskanja sporazuma med njimi in odločanja praktično nemogoč. Tudi če bi vse kulturne oziroma prosvetne korporacije združili na vrhu v eno samo kulturno in vse gospodarske korporacije v eno vrhovno gospodarsko zbornico, bi bila stvar še vedno precej zamotana. Tako nam praktično preostaja prav za prav samo ena možnost, namreč da priznamo obćemu političnemu predstavništvu vsega ljudstva v državi in v deželi prednost pred ostalimi kulturnimi, gospodarskimi in stanovskimi korporacijami. To se pravi, v stvareh, ki presegajo interesno področje poedinih korporacij ter imajo širši, splošnejši značaj in pomen, naj ima zadnjo, odločilno besedo le politično predstavništvo naroda. To je upravičeno zlasti zaradi tega, ker je politično predstavništvo vsega naroda, dočim so vse ostale korporacije le zastopnice posameznih skupin.

Seveda se kaj lahko zgodi, da bi s tako ureditvijo ponižali nepolitične korporacije na zgolj posvetovalni organ političnega parlamenta in političnih upravnih oblasti. To se pravi, nevarnost preti, da bi še vedno prevladovala v vsem javnem življenju politika in politični vidiki.

Da se to prepreči, bi bilo treba najprej politično predstavništvo naroda v državi in deželi primerno preurediti, da bi prišli tudi v njegovi sestavi in organizaciji bolj do veljave stanovski oziroma gospodarski ter strokovni vidiki. Praktično bi se to dalo najlažje doseči z uvedbo stalnih parlamentarnih odborov za vsa važnejša področja. S tem bi bile namreč vse stranke prisiljene skrbeti za to, da bodo imele vsaj za te odbore v parlamentu dovolj strokovno usposobljenih zastopnikov. Seveda bi bile poleg tega potrebne še nekatere druge reforme demokratičnega parlamentarizma.

Pa tudi še po vsem tem bi bilo eno najvažnejših in v resnici tudi najtežjih vprašanj, kako zajeamčiti raznim kulturnim, gospodarskim in stanovskim korporacijam toliko vpliva na politično predstavništvo naroda ter na njegove politične oblasti, da bodo morale vsaj njihove zares osnovane želje upoštevati in se po njih ravnati.

Tu žal ne morem podrobneje oćrtavati, kako se da ta cilj praktično doseči. Samo to naj poudarim, da je to brez dvoma mogoće in izvedljivo — seveda pod pogojem, da so posamezne kulturne, gospodarske ali stanovske skupine tudi same na sebi dovolj zmožne zastopati in braniti svoje upravićene interese in koristi. Takega družabnega reda, ki bi zajeamčil vse pravice tudi tistim, ki jih sami ne znajo ali noćejo primerno braniti, pa vsaj v naši moderni družbi ni in ga ne more biti.

VI

Če na kratko povzamem glavne misli, ki sem jih tu razvil, tedaj se nam pokaže, da v resnici sploh ne gre za kako povsem novo ureditev družbe. Prav posebno pa bi se motil, kdor bi menil, da naj bi bila ta »nova« ureditev družbe na vsej črti »stanovska«, da naj bi se v celoti opirala na stanovsko grupacijo prebivalstva. Dejansko gre le za to, da se organizacija glavnih kulturnih, gospodarskih, stanovskih in političnih skupin in korporacij izpopolni ter se njihovim samoupravnim organom priznajo primerne javnopravne funkcije in s temi združene pravice. Poleg tega pa je najvažnejše in prav za prav odločilno vprašanje, kako urediti medsebojno razmerje vseh teh najrazličnejših samoupravnih organizacij oziroma korporacij, da se bodo vse skupaj organsko med seboj dopolnjevale ter na ta način vzajemno služile čim popolnejši obči blaginji.

V teh temeljnih, vse družabno življenje zajemajočih organizatoričnih vprašanjih je obsežen glavni problem nove družabne ureditve. Zato je jalovo sleherno podrobno razpravljanje o nekaki stanovski družabni ureditvi posameznih področij javnega življenja, ako se pri tem ne oziram na celotno zasnovo nove samoupravne družabne organizacije in ne uvažujemo njenih osnovnih problemov. Skratka, podrobno razmotrivanje o organizaciji posameznih področij javnega življenja ima lahko šele tedaj zares kaj praktičnega smisla, če so vsa temeljna vprašanja celotne družabne ureditve že dodobra razčiščena in razjasnjena. Dokler pa tega ni, toliko časa moramo sleherno izmišljanje nekakih podrobnih »stanovskih« načrtov in programov označiti s Spenglerjem kot »intelektualno igrakanje«.

Pa še moramo dodati, da mora biti vsaka zamisel o konkretni ureditvi družabnega življenja prilagojena dejanskim prilikam in potrebam. Nekega obče veljavnega ideala najboljše družabne ureditve ni in ga ne more biti. Vsak čas, vsak narod in vsaka dežela zahtevajo svojo posebno ureditev.

Prav tako moramo poudariti, da se nikak nov družabni red ne da naenkrat uvesti, temveč je za to nujno potreben dolgotrajen razvoj. Največja zmeta je, če kdo meni in v drugih vzbuja misel, kakor da je jedro vprašanja o novi družabni ureditvi v tem, da enostavno uvedemo neke nove, vnaprej do podrobnosti določene oblike ljudskega sožitja. V resnici more zares nov družabni red le polagoma zrasti iz pravih osnovnih organizatoričnih idej in na njih zasnovane temeljne ureditve.

Še to naj omenim, da se moramo varovati, da ne bi v preveliki reformatorični vnemi poskušali umetno urejati življenje in uvajati neke nove organizacije tam, kjer samo iz svoje lastne moči še razmeroma dobro in gladko teče. Izključeno je namreč, da bi mogli brez škode posegati v naravni tok življenja tam, kjer v resnici ni za to nikake prave potrebe.

Iz vseh teh kratkih pripomb lahko tudi že sklepamo, da ni in ne more biti dobro, ako se danes pojavljajo nekaki konkretni, do mala v vse podrobnosti družabnega in zlasti še gospodarskega življenja segajoči načrti nove, stanovske družabne ureditve. Še bolj napačno pa je, ako se avtorji teh načrtov posebe sklicujejo na papeževo okrožnico »Quadragesimo anno«, kakor da so svojo zamisel iz nje povzeli. Temu nasproti treba poudariti, da papeževa okrožnica nekakih povsem konkretnih smernic za »stanovsko« ureditev družbe sploh ne daje in jih v resnici niti ne bi mogla dati. Nasproti ravno v poglavju, kjer je v okrožnici govor o »korporacijah«, je jasno in določno povedano, »da je ljudem svobodno izbrati tisto obliko, ki jim bolj ugaja, če je le poskrbljeno za pravičnost in za potrebe obče blaginje« (87). Vse drugo je stvar konkretnih razmer in okolnosti.

Zato bi dobri stvari mnogo več koristili, ako bi iskali le iz osnovnih idej okrožnice, recimo kar iz njenega duha, pa iz naših domačih prilik in potreb, kaj treba storiti in ukreniti. Tisti, ki vidijo v okrožnici nekak podroben recept za novo, boljšo ureditev družbe in ga skušajo, morda celo sklicujoč se nanjo, praktično uveljaviti, delajo papežu in cerkvi kaj slabo uslugo. S takim svojim ravnanjem jima namreč po krivici nalagajo odgovornost za svoje lastno nerazumevanje pa za napake ljudi, ki ne znajo in ne bodo znali »po papeževi okrožnici« prav ravhati in svoje odnose do drugih ljudi pravično urediti. Zato je tudi v interesu cerkve potreba v teh stvareh več previdnosti in opreznosti.

ANTON BREZNIK

JEZIK NAŠIH PRIPOVEDNIKOV

3. Tavčar.

STavčarjem se prične vrsta pripovednikov (Tavčar, Kersnik, Detela i. dr.), ki niso več jezikovni reformatorji, ampak so v jeziku odvisni od drugih. Nanje je vplival jezik pisateljev, katerih dela so brali, ter časniki, ki so jih imeli dan za dnem v rokah. Med seboj se ločijo le po jeziku kraja, odkoder so bili doma, ter po svojih osebnih umetniških darovih, ki tudi vplivajo na jezik.

Tavčar je nastopil ravno v letu, ko se je začel veliki Jurčičev jezikovni preobrat (1871) in je njegov vpliv vedno bolj rasel v tedanjih časnikih in leposlovnih listih (Sl. Narod, Zora). Tavčar je sodeloval pri obeh listih, a je že takrat pokazal, da ne bo veliko odvisen od drugih pisateljev. Sprejel je le malo novih izrazov in je pisal jezik, kakor ga je bral pri starejših pisateljih ali se ga je spominjal od doma.